

نقش طراحی محیطی در پیشگیری از جرم

سرگرد بهمن احسانی^۱

چکیده

در جهان امروزی پیشگیری از جرم، که با هدف کاهش فرصت‌ها و انگیزه‌های مجرمانه انجام می‌پذیرد، اهمیت بسیاری یافته است؛ زیرا ارتکاب جرم و بزه از راه‌های مختلف صورت می‌گیرد و پیچیدگی و گستردگی خاصی پیدا کرده که کشف آن زمان زیاد و هزینه‌های گزافی در پی خواهد داشت. در این مقاله پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی، به‌عنوان بخشی از راهکار جامعه در جهت اجتناب جرم، بررسی می‌شود. پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی، بر راهکارهای حل مشکل جرم و ترس از وقوع جرم تأکید دارد. چرا که پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED) بر تجزیه و تحلیل منطقی و نظام‌مند وقوع جرم در یک موقعیت و مکان خاص تأکید دارد و از طریق ارائه راهکارهایی که متناسب با وقوع جرائم است، به پیشگیری از جرم می‌پردازد و در جهت پیشگیری از وقوع جرم، ایجاد ترس از جرم و ایجاد انسجام اجتماعی در مردم، تعامل پلیس با مردم، اعزام و حضور گشتی‌های پلیس در مناطق جرم‌خیز و همکاری با نهادهای مردمی نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند.

واژگان کلیدی: طراحی محیطی، پیشگیری از جرم، احساس امنیت، پیشگیری

وضعی، پیشگیری اجتماعی.

مقدمه

جرم و جنایت همواره در جوامع انسانی به‌طور مستمر و چشمگیر وجود داشته و جامعه‌شناسان و پژوهشگران حوزه اجتماعی همیشه دنبال حل این معما بوده‌اند که

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام و ذکر تحقیقات کاربردی پلیس به‌نگیری ناجا مجاز می‌باشد

چرا عده‌ای از افراد مرتکب جرم و بزه می‌شوند و هنجارها و قواعد زندگی اجتماعی را نادیده می‌پندارند؛ در صورتی که اکثر مردم در جوامع مختلف به قوانین و مقررات پایبندند و به آن احترام می‌گذارند. اگر مجرم مجبور به ارتکاب جرم است، دیگر پذیرش آزادی اراده و مسئولیت اخلاقی و به تبع آن اعمال مجازات بر او نمی‌تواند قابل توجیه باشد. ضرورت توسل به روش‌های علمی جهت بررسی و شناخت عوامل مؤثر بر ارتکاب جرم، سبب شده جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان به ارائه نظریه‌های گوناگونی برای تبیین عوامل مؤثر بر جرم و انحراف و ارائه راه‌حل‌های پیشگیرانه مبادرت ورزند (ولد، ۱۳۸۰).

امروزه پیشگیری از جرم اهمیت بسزایی نسبت به گذشته پیدا کرده است، زیرا عوامل و انگیزه‌های ارتکاب جرائم بسیار گسترده شده و پلیس نمی‌تواند درک محدودی از منشأ و روش‌های پیشگیری از جرم داشته باشد. به همین دلیل اعتقاد بر این است که فعالیت‌ها و مشارکت مردمی و آثار اجتماعی آن باید نقش محوری و اساسی در پیشگیری از جرایم ایفا کند (ولد، ۱۳۸۰، ۴).

اما رویکرد پلیس جامعه‌محور و انسان‌مدار، کل جامعه و لایه‌های آن را مسئول مبارزه با جرم می‌داند. در این رویکرد پلیس به‌عنوان بخشی از جامعه می‌تواند با هدایت شهروندان و الگو دادن به آن‌ها بستری مناسب برای مشارکت عمومی در پیشگیری از وقوع جرم فراهم سازد. در این راستا نقش سیاست‌گذاران، متخصصان طراحی و مهندسی شهری را نمی‌توان در کاهش احتمال وقوع جرم از طریق ایجاد محیط‌های امن و طراحی محیطی پیشگیری از وقوع جرم نادیده گرفت.

بیان مسئله:

مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از فرماندهان ناجا^۱، با اشاره به موضوع پیشگیری از جرم تأکید کردند پیشگیری از جرم صرفاً به‌عهده نیروی انتظامی نیست و

^۱ این دیدار در تاریخ ۸۳/۷/۱۵ پس از مراسم فارغ‌التحصیلی در دانشگاه علوم انتظامی انجام شد.

دیگر بخش‌ها نیز در این امر مسئول هستند. ایشان فرمودند: «اگر فرض کنیم پیشگیری از جرم، که در قانون اساسی وظیفه قوه قضائیه است، اما مخصوص آن نیست، همه دستگاه‌ها و نهادهای حکومتی و قوه مجریه می‌بایست در مجموعه خودشان پیشگیری و درمان و جرم را مقدم بر مقابله بدانند و تا آن‌جا که می‌شود باید پیشگیری کرد. بنابراین پیشگیری از وقوع جرم مقوله‌ای فراسازمانی و ملی است و تمام بخش‌های جامعه از جمله پلیس و همین‌طور مردم نیز در آن نقش دارند و همگان باید نسبت به این وظیفه مهم اقدام لازم و ضروری را انجام دهند» (رجبی‌پور، ۱۳۸۳: ۱۸). یکی از راه‌های اصلی پیشگیری از جرم و ایجاد ترس از وقوع جرم استفاده از طراحی محیطی (CPTED) با استفاده از نظرات کارشناسان نیروی انتظامی، جامعه‌شناسان، روان‌شناسان و متخصصان امر شهرسازی است. در حال حاضر دولت برای پیشگیری از ارتکاب جرم، حمایت از شهروندان در برابر جرم و ترس از وقوع جرم از دو شیوه بهره می‌گیرد:

الف- پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED)^۱؛

ب- اداره امور از طریق پلیس جامعه‌محور.

رویکرد پیشگیری از وقوع جرم از طریق محیطی (CPTED) نیز همانند دیگر برنامه‌های پلیس جامعه‌محور، حل مسئله از طریق همکاری تنگاتنگ با شهروندان را اساس پیشگیری از وقوع جرم می‌داند. پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED) بر اساس این نظریه استوار است که با انجام تغییرات محیطی می‌توان در بروز رفتارهای مجرمانه تأثیر بسزایی گذاشت. این رویکرد، مستلزم به خدمت گرفتن نیروی کار و صرف هزینه زیاد برای پیشگیری از وقوع جرم نیست. در درون این طراحی (CPTED) راهبردهایی نهفته است که می‌توان با بهره‌گیری از آن‌ها محیط فیزیکی پیرامون خود را به‌گونه‌ای مدیریت کرد که ضمن افزایش کیفیت زندگی و احساس امنیت شهروندان، میزان وقوع جرم نیز کاهش اساسی یابد. CPTED در

¹ *Crime Prevention Through Environmental Design*

حقیقت پیش‌بینی، تشخیص، درک احتمال وقوع جرم و انجام اقدام‌هایی مناسب برای از بین بردن خطر وقوع جرائم است. عوامل متعددی ممکن است بسترساز وقوع جرم شوند، اما سه عنصر اساسی نقش اساسی در وقوع جرم دارند: مجرم، قربانی و محل وقوع جرم. این سه عنصر سه ضلع مثلث جرم را تشکیل می‌دهند که با حذف هر یک از این عناصر و اضلاع مثلث، جرمی به وقوع نمی‌پیوندد. ساده‌ترین و کم‌هزینه‌ترین روش برای پیشگیری و جلوگیری از وقوع جرم، حذف محل وقوع جرم از مثلث جرم است. بدین معنا که با طراحی محیطی مناسب، می‌توان محل وقوع جرم را برای فعالیت مجرمان نامناسب ساخت و از سوی دیگر ترس از وقوع جرم را برای قربانیان جرم کاهش داد (اشنایدر، ۱۳۸۵، ۲).

اهمیت و ضرورت تحقیق:

پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی را می‌توان به‌عنوان بخشی از راهکارهای جامعه در جهت اجتناب از جرم بررسی کرد. پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی، بر راهکارهای حل مشکل به‌منظور پیشگیری از جرم و همچنین بر همکاری تنگاتنگ بین پلیس و نهادهای اجتماعی یک منطقه در کاهش جرم و ایجاد ترس از جرم، تأکید دارد. این پیشگیری بر تجزیه و تحلیل نظام‌مند جرم در یک موقعیت خاص تأکید دارد و از طریق ارائه راهکارهای مناسب با مشکلات خاص به پیشگیری از جرم می‌پردازد و به‌طور مستقیم از عملکرد پلیس جامعه‌محور حمایت می‌کند. برنامه‌های این نوع پیشگیری از راه طراحی و مدیریت محیط فیزیکی ساختمان‌ها، اماکن مسکونی و محیط‌های تجاری، حاصل می‌شود. اصول اساسی این نوع پیشگیری، کوشش‌های هدفمندی را در بر می‌گیرد که شامل تقویت امنیت محیط‌های زندگی و کار مردم می‌شود (فلیسنر و همکاران، ۱۳۸۳، ۸۱).

هدف تحقیق

هدف این تحقیق، مطالعه شناسایی طراحی محیطی و نقش آن در پیشگیری از جرم است.

روش تحقیق

روش مورد استفاده در این تحقیق روش کتابخانه‌ای و مبتنی بر مطالعات و یافته‌های محققان و پژوهشگران در حوزه پیشگیری از جرم است.

چارچوب نظری

مهم‌ترین مفاهیم مورد استفاده در مقاله حاضر عبارتند از: جرم، پیشگیری و طراحی محیطی (CPTED)، که در ذیل به تبیین هر یک از آنها پرداخته می‌شود:

جرم

عبارت‌است از اعمالی که سبب نقض قانون، به‌ویژه قانون جنایی می‌شود. دایره‌المعارف علوم اجتماعی در تعریف جرم آورده است: «تخطی از حقوق جنایی در زبان روزمره؛ این اصطلاح به‌نادرست در مورد هر رفتار مغایر با الگوهای پذیرفته جامعه به‌کار می‌رود» (ساروخانی، ۱۳۷۰، ۱۵۲).

تعریف جرم در روان‌شناسی جنایی چنین آمده است: «جرم عبارت از سرکشی فرد در برابر اجتماع است که به‌وسیله مقررات قانونی تعبیر شده است و بر حسب شدت و ضعف از نظر حقوقی سه نوع است: خلاف، جنحه، جنایت» (سیاسی، ۱۳۶۰، ۱۲).

واژه در فرهنگ‌ها به‌معنای «جلوگیری کردن، مانع شدن، مانع سرایت شدن از پیش، جلو بستن» آمده است و یک مفهوم کلی است که به مجموعه اقدام‌هایی گفته می‌شود که برای پیشگیری و جلوگیری از فعل و انفعالات زیان‌آور تحمیل شده بر فرد یا گروه، به‌عمل می‌آید؛ مانند پیشگیری از بزهکاری جوانان، پیشگیری از حوادث جاده‌ای، پیشگیری از حوادث کار و... از دیدگاه علمی منظور از پیشگیری هرگونه

فعالیت اجتماعی، سیاسی و جنایی است برای محدود کردن امکان پیش آمدن مجموعه اعمال مجرمانه، دشوار ساختن، غیرممکن کردن و پایین آوردن احتمال وقوع جرم، بدون این که به کیفر یا جزای آن متوسل شوند (لشنی پارسا، ۱۳۸۷، ۵۳).

جرم‌شناسان نیز پیشگیری از جرم را به دو گونه علمی تعریف می‌کنند:

الف- تعریف عام: در این تعریف، پیشگیری از جرم هر اقدامی است که از ارتکاب جرم جلوگیری و در مقابل آن سد ایجاد کند. این اقدامات شامل جنبه کیفری یا غیرکیفری است. بر اساس این تعریف هر اقدامی که علیه جرم و برای مقابله با آن طراحی شده باشد و موجب کاهش میزان بزهکاری و جرم شود، در حوزه تعریف عام پیشگیری قرار می‌گیرد.

ب- تعریف خاص: در این تعریف نقطه نظرات متفاوتی میان جرم‌شناسان وجود دارد که به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. عده‌ای از جرم‌شناسان بر این اعتقادند که پیشگیری از بزهکاری عبارت است از: وسایل و ابزاری که دولت و جامعه مدنی به منظور خاص مهار بزهکاری از طریق حذف یا محدود کردن عوامل جرم‌زا و یا مدیریت مناسب نسبت به عوامل محیطی (محیط طبیعی یا محیط اجتماعی) به کار می‌گیرند.

۲. برخی دیگر از جرم‌شناسان معتقدند که پیشگیری از جرم دربرگیرنده تدابیر و اقداماتی است که میزان بزهکاری را کاهش دهد؛ بدین صورت که از یک سو علل اثرگذار برای ارتکاب جرم را شناسایی کرده و از سویی دیگر ابتکارات مناسبی را برای مبارزه با این علل اعمال کند (نجفی‌ابرنادادی، ۱۳۸۱).

۳. گروهی دیگر نیز بر این باورند که پیشگیری از بزهکاری مجموعه اقدامات غیرقهرآمیزی است که برای تحقق هدفی ویژه، یعنی مهار بزهکاری، کاهش احتمال وقوع جرم و کاهش شدت بزه در مورد علل جرائم اتخاذ می‌شود.

عده‌ای دیگر تأکید دارند که پیشگیری هر تدبیر سیاست جنایی است که هدف نهایی آن تحدید حدود امکان پیشامد مجموعه اعمال جنایی، از راه غیرممکن

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا مجاز می‌باشد

ساختن، دشوار کردن یا کاهش دادن احتمال وقوع آن‌هاست، بدون این‌که از تهدید کیفر یا اجرای آن استفاده شود (نیازپور، ۱۳۸۲).

انواع پیشگیری

بدون شک پلیس با کنار گذاشتن شیوه‌های قدیمی و با رویکردهای نوین و علمی اجتماع‌گرایی و مشارکت‌مداری و جامعه‌محوری، در عین رفتار قاطع و سریع در مقابله با مجرمان حرفه‌ای، می‌تواند در راهبردهای پیشگیرانه و علمی به صورت مستقیم و غیرمستقیم شرکت کرده و در راستای این برنامه کلان، نقش قابل توجهی ایفا کند.

۱. **پیشگیری وضعی یا موقعیتی:**^۱ این نوع پیشگیری ناظر به تدابیری است که فرصت‌ها و مناسبت‌های ارتکاب جرم را کاهش می‌دهد. در واقع پیشگیری وضعی، معطوف به اقداماتی است که در جهت کنترل مجرمان و بزه‌دیدگان احتمالی صورت می‌گیرد و سه هدف عمده را دنبال می‌کند:

- دشوار ساختن ارتکاب جرائم؛
- کاهش آماج‌های جرم و جاذبه‌های آن؛
- افزایش خطر ارتکاب جرایم.

پلیس می‌تواند در خصوص هریک از محورهای ذکرشده، برنامه‌ریزی کرده و با تحقیقات علمی، کسب دانش و به‌کارگیری فناوری‌های نوین و روش‌های طراحی محیطی مناسب، هدف‌های مذکور را محقق کرده و موجب کاهش بزهکاری و جرم در جامعه شود.

۲. **پیشگیری اجتماعی:**^۲ در تعریف پیشگیری اجتماعی، بر ایجاد تغییرات و اصلاحات فردی و محیطی که منجر به اصلاح جامعه و فرد و همچنین منجر به جلوگیری پایدار و همیشگی از جرم می‌شود، تأکید شده است. در این نوع پیشگیری،

1. *Situational crime prevention.*

2. *Social crime prevention.*

هدف هماهنگ‌سازی اعضای جامعه با قواعد اجتماعی بوده و محور اقدامات در پیشگیری، فرد است. به عبارت دیگر پیشگیری اجتماعی مجرم‌مدار و فردمدار است، اما پیشگیری وضعی بزه‌دیده‌مدار و آماج‌مدار است. در پیشگیری اجتماعی از طریق آموزش، تربیت، ترغیب و تنبیه درصدد آن هستیم تا معیار شناخت اعمال خوب و بد را به فرد القا کنیم و به او قدرت ارزیابی و ارزشیابی عملکرد خودش را بدهیم. پیشگیری اجتماعی شامل اقداماتی می‌شود که بر انواع محیط‌های پیرامون فرد تأثیر می‌گذارد. کلیه این محیط‌ها در فرآیند جامعه‌پذیری و اجتماع‌پذیری یک فرد نقش داشته و دارای کارکردهای اجتماعی هستند. پیشگیری اجتماعی خود به دو نوع تقسیم می‌شود که هریک از آن‌ها کارکردهای خاص خود را دارند:

الف - پیشگیری اجتماعی جامعه‌مدار: که در پی از بین بردن و خنثی کردن عوامل جرم‌زا در محیط اجتماعی است.

ب - پیشگیری اجتماعی رشد‌مدار: که سعی دارد چنانچه کودکی به هر دلیل از خود مظاهر بزهکاری را بروز داد، با مداخله زودرس در وی و محیط پیرامونش، از مزمن شدن بزهکاری در آینده جلوگیری کند.

پلیس در این نوع از پیشگیری با مداخله در روند جامعه‌پذیری، تعامل با بخش‌های گوناگون اجتماعی و مشارکت با نهادهای اجتماعی خواهد توانست نقش قابل توجهی را در پیشگیری اجتماعی ایفا کند (همان، ۲۲).

جان برایت پیشگیری از جرم را در سه بخش پیشگیری کیفی، پیشگیری وضعیتی و پیشگیری اجتماعی تقسیم کرده است. گسن بر این باور است که پیشگیری به آن دسته از تدابیر گفته می‌شود که اساساً از حوزه کیفری خارج باشد، از اینرو پیشگیری کیفی را در حوزه پیشگیری نمی‌داند.

¹ *Developmental prevention of crime.*

مفهوم طراحی محیطی (CPTED)

CPTED مطالعه همه جانبه و طراحی محیطی برای ایجاد رفتار مطلوب، افزایش کارآمدی و کاهش بروز رفتارهای ضداجتماعی است. رویکرد نوین این رشته به حوزه‌های طراحی محیطی عاطفی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی نیز معطوف شده است (اشنایدر، ۱۳۸۵، ۱۳).

پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی، از راه طراحی و مدیریت محیط فیزیکی ساختمان‌ها، اماکن مسکونی و... امنیت عمومی را افزایش و ترس از وقوع جرم را کاهش می‌دهد و از طریق آگاه‌سازی مردم از وجود پلیس و محیط‌های گشت آن‌ها، کوشش‌های مذکور را تقویت می‌کند و همکاری میان پلیس و مردم را برای جلوگیری از ارتکاب جرم و ایجاد بی‌نظمی‌های اجتماعی ارتقا می‌بخشد.

اصول اساسی پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED) کوشش‌های هدفمندی را - مانند راه‌های کنترل محیط‌های ساختمان‌ها و نظارت محیط‌های ویژه - در بر می‌گیرد و همچنین شامل تقویت محیطی و افزایش احساس امنیت در محیط‌های زندگی و کار مردم از طریق انجام فعالیت‌هایی که بر کنترل غیررسمی محیط تأکید می‌کنند، می‌شود (فلیسنر و همکاران، ۱۳۸۳، ۸۲).

بررسی تاریخی CPTED:

رشته CPTED طی گذشت چهل سال به‌وجود آمده است و آثار بسیاری در این زمینه منتشر شده است. کتاب مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا (۱۹۶۱) اثر جین یاکوبس^۱ گام بزرگی در مسیر طراحی آگاهانه محیطی برای برقراری امنیت در اماکن عمومی بود. از اثرات ارزشمند دیگر در این زمینه می‌توان از کتب زیر نام برد: کتاب پیشگیری از وقوع جرائم از طریق طراحی محیطی اثر سیری جفری^۲، کتاب

^۱ Jane Jacobs.

^۲ C.Ray Jeffery.

فضای قابل دفاع اسکار نیومن^۱ و از همه مهم‌تر نظریه پنجره‌های شکسته اثر جیمز کیوویلسن^۲ در سال ۱۹۸۲، که تأثیر سوء محیط اطراف بر رفتار انسان را تبیین می‌کند. ایجاد این رشته حاصل تلاش جرم‌شناسان، جامعه‌شناسان، معماران و طراحان است. جرم‌شناسان انگلیسی تحقیقات گسترده‌ای در مورد پیشگیری وضعی از وقوع جرم انجام دادند. کتاب جرم‌شناسی تیم کرو^۳ در سال ۱۹۹۱ با عنوان پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی، کاربردهای معماری و مفاهیم مدیریت قضایی، به‌عنوان کتاب درسی موثق در این رشته معرفی شد. انجمن بین‌المللی CPTED در سال ۱۹۹۶ تأسیس شد و در حال حاضر بیش از چهارصد نفر از سی‌وپنج کشور جهان عضو آن هستند (اشنایدر، ۱۳۸۵، ۱۵).

مفاهیم طراحی محیطی

CPTED: بر سه پایه بنا شده است: نظارت طبیعی^۴، کنترل طبیعی ورود^۵ و تعیین حدود قلمرو^۶.

نظارت طبیعی: عبارت‌است از توانایی مشاهده وقایع بدون اتخاذ تدابیر ویژه؛ نظارت طبیعی را مثلاً می‌توان با طراحی پنجره‌ها و ایجاد فضای دید مستقیم و باز ایجاد کرد. نظارت طبیعی با حضور فعال مسئولی خاص در محیط برای کنترل رفتار دیگران نیز تأمین می‌شود.

کنترل طبیعی ورود: عبارت‌است از قدرت محدود کردن ورود و نحوه ورود افراد به اماکن خاص.

1. Oscar Newman.
2. James Wilson.
3. Tim Crowe.
4. Natural surveillance.
5. Natural access control.
6. Territoriality.

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام و ذکر تحقیقات کاربردی پلیس به‌نگیری ناجا مجاز می‌باشد

تعیین حدود قلمرو: عبارت است از توانایی برقراری اقتدار بر محیط و تعیین شخص مسئول در منطقه و افراد مجاز و غیرمجاز برای حضور در منطقه. حفاظت فیزیکی، اجرای قوانین داخلی نهادها، هدایت و کنترل کارکنان و ارباب رجوع، استفاده از لباس‌های یک‌شکل در تعیین حدود قلمرو مؤثرند (همان، ۱۶).

راه‌های پیشگیری از جرم با استفاده از طراحی محیطی CPTED

پیشگیری از جرم، از طریق کاستن و یا از بین بردن علل ناقصه (یعنی شرایط، عوامل و انگیزه‌ها) امکان‌پذیر است. از همین‌رو هریک از جرائم که امروزه در جامعه شیوع بیشتری دارد و امنیت اجتماعی را در عینیت اجتماع و ذهنیت آحاد مردم سلب می‌کند، نیاز به بررسی دقیق دارد تا انگیزه‌ها، شرایط و عوامل آن بازشناسی شود و راهکارهای مناسب مهار و کنترل آن‌ها به‌دست آید. بدون تردید هر جرمی انگیزه خاص خود را دارد، همچنین عوامل خاص و شرایط مناسب خود را می‌طلبد. در این زمینه باید به یک واقعیت به‌نام امنیت محیط جرم، که نقش مهمی در وقوع جرم و افزایش آن دارد و در نهایت موجب ناامنی اجتماعی می‌شود، پرداخته شود.

امنیت محیط جرم

امنیت محیط جرم را می‌توان از شرایط اساسی جرم و بزه و در پاره‌ای از جرائم نیز عامل اصلی تلقی کرد. به‌هرحال لازمه وقوع هر جرم، وجود امنیت محیط برای شخص بزهکار است.

الف- محیط اجتماعی و محیط جرم

در یک تقسیم، محیط به شخصی و نوعی و در تقسیم دیگر به محیط ذهنی و عینی تقسیم می‌شود.

۱. **محیط نوعی:** واقعیتی است که اختصاص به فرد خاص یا صنف خاصی از مردم ندارد، بلکه هر شخص از هر صنفی - چه بزهکار و چه بزه‌دیده - می‌تواند در آن

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا مجاز می‌باشد

حضور داشته و در تعامل با آن قرار گیرد؛ مثلا: محیط اجتماعی، محیط مکانی، محیط اقتصادی، محیط تفریح و... .

۲. محیط شخصی: واقعیتی است که اختصاص به نوع مردم ندارد، بلکه به گروه یا افراد محدود و مشخص، اختصاص دارد و فقط این افراد هستند که بر حسب اتفاق یا اجبار و یا اراده می‌توانند وارد آن شوند و در آن زندگی کنند؛ مثلا محیط خانواده، محیط مدرسه، محیط زندان و... . اما در تقسیم دیگر محیط، به عینی و ذهنی تقسیم می‌شود. محیط عینی، همان واقعیت محیط شخصی یا نوعی است که در واقع با افراد و گروه‌ها در تعامل است و در ساختن آن به هیچ وجه ذهن و تخیل و عناصر روانی نقش ندارد، بلکه در یک فرآیند طولانی و تحت تأثیر عوامل فرهنگی، مادی، اجتماعی و... ساخته شده است و البته قابلیت تغییر و دگرگونی و کنترل را نیز دارد.

محیط ذهنی در واقع قوه ادراکی یا تخیلی اشخاص از محیط عینی است. عوامل متعددی در شکل‌دهی محیط ذهنی نقش ایفا می‌کنند، سینماها، مطبوعات، رسانه‌ها و... از عوامل مهم شکل‌دهی محیط ذهنی اشخاص هستند (سلیمان‌پور، ۱۳۸۴، ۱۲۵).

ب- نقش ناامنی ذهنی مجرم در پیشگیری و ترس از وقوع جرم

همان‌گونه که امنیت اجتماعی ذهنی در پیشرفت و فعالیت سالم و راحت مردم نقش دارد، امنیت محیط ذهنی مجرم در وقوع جرم نقش مهم‌تر، بلکه نقش اصلی را داراست. از همین رو باید امنیت یا ناامنی محیط ذهنی مجرم را عامل یا شرط اساسی وقوع یا پیشگیری از جرم تلقی کرد. چه بسا محیط عینی برای وقوع جرم امن نباشد، اما در ذهن مجرم محیط امن باشد و یا شرط یا عامل وقوع جرم کاملا امن باشد، اما در ذهن او محیط فاقد امنیت برای انجام بزه باشد. از این رو این نوع محیط ذهنی می‌تواند عامل بازدارنده مجرم از ارتکاب جنایت باشد. از این موضوع نتیجه می‌شود که یکی از ارگان‌های اساسی در پیشگیری از وقوع جرم، ناامن‌سازی محیط ذهنی مجرم است. نقطه مقابل امنیت یا ناامنی محیط مجرم، یعنی امنیت یا ناامنی محیط رشد و توسعه نیز از همین قاعده برخوردار است. احساس امنیت یا عدم احساس امنیت در جامعه گاهی

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام و ذکر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا مجاز می‌باشد

مواقع با واقعیت امنیت یا عدم امنیت مطابقت ندارد. پیش از آن که در جامعه ناامنی یا امنیت وجود داشته باشد در اذهان و احساس افراد جامعه ناامنی یا امنیت موجود است. آنچه بستر توسعه و رشد به حساب می‌آید امنیت ذهنی و احساس امنیت است (همان، ۱۳۸).

ج- ناامن سازی محیط جرم متناسب با جرم

هر جرم نوع خاصی از امنیت محیطی خود را می‌طلبد، به همین دلیل شناسایی امنیت محیط آن جرم و پیدا کردن راه‌های سلب امنیت محیط عینی و به‌ویژه محیط ذهنی آن جرم بسیار مهم است. در این جا منظور از امنیت، آن بستر روانی و درونی شخص مجرم است که مانع درونی ارتکاب بزه را در درون او از بین می‌برد و به وی مجال طرح‌ریزی و نقشه‌کشی ارتکاب جرم را می‌دهد و به‌کارگیری ابزار و وسایل را برای او تسهیل می‌کند.

ناامنی محیط جرم - به‌خصوص محیط ذهنی - در طرد مجرمان متفاوت است، پس باید به طبقه‌بندی مجرمان توجه کرد. ناامن‌سازی محیط جرم برای مجرمان نوجوان، جوان، بزرگسال، مجرمان کهنه‌کار و تازه‌کار و مجرمان ذاتی و اتفاقی متفاوت است (منبع، ۱۳۰).

نتیجه‌گیری

از مطالب بیان شده چنین می‌توان نتیجه گرفت که پلیس به‌عنوان بخشی از جامعه می‌تواند با هدایت شهروندان از وقوع جرم پیشگیری کند، در این راستا نقش سیاست‌گذاران، متخصصان طراحی شهری را در کاهش احتمال وقوع جرم از طریق ایجاد محیط‌هایی امن نمی‌توان نادیده گرفت. رویکرد پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED) نیز همانند رویکرد پلیس جامعه‌محور، حل مسئله را از طریق همکاری تنگاتنگ با مردم، اساس پیشگیری از وقوع جرم می‌داند. طراحی محیطی (CPTED) بر اساس این نظریه استوار است که با انجام تغییرات محیطی می‌توان در بروز رفتارهای مجرمان و بزه‌کاران تأثیر بسزایی گذاشت. (CPTED) در

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا مجاز می‌باشد

حقیقت پیش‌بینی، تشخیص، درک احتمال وقوع جرم و انجام اقدام‌هایی مناسب برای از بین بردن خطر وقوع جرم است. از طرف دیگر ناامن‌سازی محیط جرم یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های پیشگیری از جرم را تشکیل می‌دهد، به طوری که این مؤلفه به طور مستقیم در ایجاد امنیت ذهنی اجتماع و به طور غیرمستقیم در تأمین امنیت عینی اجتماع تأثیر می‌گذارد. در واقع محیط جرم مساوی است با امنیت اجتماعی عینی و ذهنی. به عبارت دیگر هر قدر محیط برای ارتکاب جرایم ناامن‌تر باشد، امنیت اجتماعی برای توسعه و اصلاح و زندگی سالم بیشتر است. از این رو بر متولیان تأمین امنیت اجتماعی - به ویژه نیروی انتظامی - لازم است که برای نیل به هدف خود در راستای پیشگیری از جرم به مؤلفه بسیار مهم ایجاد امنیت عینی و ذهنی اجتماع از طریق ناامن‌سازی محیط جرم توجه کافی داشته باشند.

پیشنهادها و راهکارهای اجرایی

- حضور نیروی انتظامی در مراکز جرم‌خیز و گسترش حضور فیزیکی در این مناطق؛
- ایجاد زمینه‌های لازم جهت مشارکت مردم و نهادهای اجتماعی در این زمینه؛
- جلوگیری از مهاجرت، حاشیه‌نشینی و تمرکزگرایی در شهرها با توسعه عدالت‌محور همه جانبه؛
- استفاده حداکثری از سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی به منظور جلب مشارکت مردم در پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED)؛
- شناسایی مراکز خاص جرم‌خیز شهرها و کنترل محسوس و نامحسوس این مراکز به منظور جلوگیری از گسترش دامنه جرائم؛
- بررسی‌های امنیتی، انتظامی برای ساکنان مناطق مسکونی و تمهیدات حفاظتی؛
- ارائه نظرات کارشناسی انتظامی از بعد امنیتی و ترافیکی قبل از احداث مجتمع‌های مسکونی و تجاری در شهرها؛

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام و ذکر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا مجاز می‌باشد

- تعامل و همکاری ساکنان مناطق با پلیس در رابطه با:
- الف- هدایت و راهنمایی گشت‌های پلیس به سمت شناسایی مشکلات محیط
- خود؛
- ب- ایجاد برنامه‌هایی برای بهبود ظواهر، امنیت و استفاده از فضاهای عمومی؛
- ج- اتخاذ برنامه مراقبت‌های کلی سازمان‌یافته و برنامه‌ریزی‌شده؛
- برنامه‌ریزی برای ساعات شروع و پایان کار پارک‌ها در جهت کنترل آن توسط پلیس؛
- تحول و توسعه اماکن عمومی و خصوصی با استفاده از معیارهای طراحی محیطی (CPTED)؛
- ترغیب مدیران مجتمع‌های مسکونی و تجاری به استفاده از کدهای ساختمانی و اعمال قدرت در جهت افزایش امنیت محلی؛
- اعزام گشت‌های موجود در پارک‌ها و اماکن عمومی با برنامه‌ریزی و طبق زمان‌بندی زمان اوج ارتکاب جرم؛
- حضور باصلابت، هوشیارانه و قانونمند پلیس در خیابان‌ها و مکان‌های مختلف؛
- آموزش به متخصصان و برنامه‌ریزان شهری و نیروی انتظامی در خصوص پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی و نشر و معرفی این مهم به شهروندان، در راه سوق دادن آن‌ها به تعامل در حوزه پیشگیری از وقوع جرم در مراکز آموزشی خصوصاً مدارس و دانشگاه‌ها و همچنین در سایر مراکز شهری از قبیل ساختمان‌های مسکونی، اداری، پارک‌ها، مراکز خرید پارکینگ‌ها و...؛
- آموزش نحوه طراحی محیطی در پیشگیری از جرم به‌طور تخصصی به نیروهای پلیس، به‌عنوان یک واحد درسی در دانشگاه علوم انتظامی.

هرگونه استفاده از این مطالب فقط با ذکر نام دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا مجاز می‌باشد

فهرست منابع

- دن فلیسنر و همکاران (۱۳۸۳)، پیشگیری از وقوع جرم از طریق طراحی محیطی و اداره امور پلیس جامعه‌گرا، ترجمه لیلا اصل علیزاده، فصلنامه دانش انتظامی، سال ششم، شماره اول.
- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰)، *دایره‌المعارف علوم اجتماعی*، کیهان.
- سلیمان‌پور، محمدجواد (۱۳۸۴)، *رابطه امنیت اجتماعی با ناامن‌سازی محیط جرم برای پیشگیری از جرائم*، تهران، معاونت اجتماعی ناجا.
- سیاسی، علی‌اکبر (۱۳۶۰)، *روان‌شناسی جنایی*.
- رجبی‌پور، محمود (۱۳۸۳)، *درآمدی بر پیشگیری مقتدرانه پلیس از جرم*، فصلنامه دانش انتظامی، سال ششم، شماره دوم.
- صفاری، علی (۱۳۸۰)، *مبانی نظری پیشگیری از وقوع جرم*، دانشکده حقوق شماره ۳۳۳۴.
- لد، جرج و همکاران (۱۳۸۰)، *جرم‌شناسی نظری*، ترجمه علی شجاعی، تهران، سمت.
- منظمی‌تبار، جواد (۱۳۸۴)، *مبارزه با جرایم اجتماعی*، جهان‌جام‌جم، تهران.
- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین (۱۳۸۱)، *تقریرات جرم‌شناسی کارشناسی ارشد*، مجتمع آموزش عالی قم.
- نیازپور، امیرحسین (۱۳۸۲)، *پیشگیری از بزهکاری در قانون اساسی*، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۵.

انجمن بین‌المللی CPTED www.cpted.net

هرگونه استاده از این مطالب فقط با ذکر نام و ذکر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا مجاز می‌باشد